

MUMTOZ ARAB SHE'RIYATI.ALISHER NAVOIYNING TURKIY TILLAR RIVOJIGA QO'SHGAN HISSASINI.

Mutalibova Zahroxon Mirzabahrom qizi

Andijon Davlat Chet tillari instituti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mumtoz arab she'riyati haqida o'rganiladi. Bundan tashqari, buyuk mutafakkir ajdodimiz Alisher Navoiyning turkiy tillar rivojiga qo'shgan ulkan hissasi haqida fikr va mulohazalar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: mumtoz adabiyot, arab she'riyati, Alisher Navoiy, turkiy tillar, til va uslub.

Abstract: This article studies classical Arabic poetry. In addition, it presents thoughts and comments on the great contribution of our great thinker ancestor Alisher Navoi to the development of Turkic languages.

Keywords: classical literature, Arabic poetry, Alisher Navoi, Turkic languages, language and style.

Аннотация: В статье изучается классическая арабская поэзия. Кроме того, в нем представлены мысли и комментарии о большом вкладе нашего великого предка-мыслителя Алишера Навои в развитие тюркских языков.

Ключевые слова: классическая литература, арабская поэзия, Алишер Навои, тюркские языки, язык и стиль.

Kirish qism: Mumtoz adabiyot - milliy va jahon badiiy madaniyati xazinasini tashkil etgan, ko'pchilik tomonidan tan olingan mashhur asarlar. Mumtoz adabiyoti asrlar davomi yig'ilgan xazinalar manbasi hisoblanadi. Mumtoz adabiyoti tarixi va uning rivojlanishi haqida aytadigan bo'lsam:

1. Antik davr: Mumtoz adabiyotning asoslari ko'plab qadimgi xalqlardan, jumladan, grek, roma va misr adabiyotlaridan kelib chiqqan. Ushbu davrda epik asarlar, tragediyalar va komediyalar yozilgan.

2. O'rta asrlar: Arab adabiyoti rivojlandi, bu jarayonda Qur'on va hadislarining ta'siri sezilarli edi. Arab mumtoz adabiyoti shoirlar, mifologiyalardan to'liq foydalangan, masnaviy, ghazal va ruboiy janrlari paydo bo'lgan.

3. Renesans: Renesans davrida Yevropada mumtoz adabiyot yangicha shakllar va uslublar bilan to'ldirildi, klassik asarlar qayta kashf etildi va ularning ta'siri adabiyotga ta'sir qildi.

Mumtoz adabiyot insonlar hayotida juda katta ahamiyatga egadir. Mumtoz adabiyot orqali biz madaniy merosimizni saqlashimiz hamda uni kelajak avlodga yetkazish mumkin bo'ladi. Bundan tashqari u xalqning ruhiyatini, qadriyatlarini va umuminsoniy muammolarini aks ettiradi.

Asosiy qism: Mumtoz arab she'riyati — bu arab adabiyotining eng qadimiy va klassik qismidir. U asosan O'rta asrlar davomida, ya'ni 6-asrdan 14-asrgacha rivojlanib, bu davrda ko'plab buyuk shoirlar va adabiyot namoyandalari tomonidan yaratilgan. Mumtoz arab she'riyati o'zining ma'naviy, estetik va badiiy jihatlarini bilan alohida ajralib turadi.

Qadimgi Arab she'riyati: Arab she'riyatining asosi, asosan, jazirama mintaqqa qabila shoirlari tomonidan yaratilgan xalq she'riyati hisoblanadi. Bu davrda she'rlar og'zaki ravishda tarqatilgan va qabila qahramonliklarini, urushlarni, sevgini va boshqa ijtimoiy mavzularni yoritgan.

Mumtoz davr: Islomning tarqalishi bilan mumtoz arab she'riyati yanada rivojlandi. Alifbo va grammatik qoidalar tartibga solindi, shoirlar o'z asarlarini yozma ravishda keltirishni boshladilar. Bu davrda shoirlar o'zlarining ijodida diniy mavzular, axloqiy qadriyatlar va falsafiy fikrlarni ham qamrab oldilar.

Mumtoz arab she'riyati asosan qasida shaklida namoyon bo'ladi. Bu turdagi she'rlar boshlanishida doira (qafiya) bilan birga davom etadi va odatda madhiya (maqtov), huda (qahramonlik) va nasr parcha qismini o'z ichiga oladi.

Mumtoz arab she'riyati, uning badiiy, ma'naviy va tarixiy ahamiyati tufayli, insoniyatning eng ma'naviy meroslaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ushbu she'riyat, arziyas bir holatga qaramay, vaqt o'tishi bilan o'zining kuchli ta'sirini saqlab qoladi va yangi avlodi uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qiladi. Arab madaniyati va milliy identitetni shakllantiruvchi buyuk asar sifatida, mumtoz arab she'riyati nafaqat o'z davri uchun, balki kelajak avlodlar uchun ham ahamiyatli merosdir.

Barchamizga ma'lumki, buyuk mutafakkirimiz Alisher Navoiy turkiy tillar rivojiga ulkan hissa qo'shgan ulug' allomalarimizdan biridir. Alisher Navoiy (1441–1501) — o'zining boy ijodi va chuqur falsafiy fikrlari bilan nafaqat o'zbek adabiyotining, balki turkiy tillarining rivojida alohida o'rin tutgan buyuk shoirdir. U mumtoz arab she'riyati an'alaridan foydalangan holda, o'z asarlarida turkiy tilni rivojlantirgan va uning qiyofasini yangilagan. Navoiyning asarlarida arab she'riyati ta'siri ko'rinsa-da, u turkiy til va adabiyotning o'ziga xosligini saqlab qolishga e'tibor qaratgan. Navoi ijodining asosiy manbalaridan biri arab she'riyati bo'lgan. U arab shoirlarining uslubiy yondashuvlarini o'z asarlariga singdirgan, shu bilan birga, ularning mavzularini, poetik melodiya va obrazlar tizimini qabul qilgan. Mumtoz arab she'riyati, uning strukturasidagi qoidalar va shakllari, Navoiyning "Xamsa" asarida ochiq-oydin ko'rinadi. U arab she'riyatidagi diqqatga sazovor iboralar va uslublarni moslashtirib, turkiy tilning go'zalligini va boyligini namoyish etgan. Alisher Navoiyning "Xamsa" asari orqali butun dunyo tanigan. U o'zining ushbu asarida turkiy tilning qanchalik boy ekanligini ko'rsatgan. So'z mulking sultoni Navoiy turkiy tildagi bir so'zning ko'plab sinonimlarining borligi bu tilning qanchalik boy ekanligini ko'rsatishini ham bayon etgan.

Navoiy dahosining qudrati shunda kuzatiladiki, u o'zining amaliy-badiiy faoliyati bilan turli til, lahja va shevalarga xos fonetik, leksik va grammatik xususiyatlarni

umumlashtirdi, muayyan me'yorga solib, sayqallashtirdi. Shu tariqa, yagona adabiy tilga asos solib, uni yuqori cho'qqiga olib chiqdi. Alisher Navoiyning turkiy tillar rivojiga qo'shgan hissasi bir necha jihatdan namoyon bo'ladi:

Til va Uslub: Navoiy turkiy tilining boyligini va dillarini namoyish etgan. Uning she'rlarida o'zbek, asar turkcha kontekstdagi so'zlar va iboralar keng qo'llanilgan. Bu uslub nafaqat estetik jihatdan, balki lingvistik jihatdan ham turkiy qismlarning boyligini ko'rsatadi.

Adabiy Katta Maqsadlar: Navoiy asarlarida lehzalar va turli dialektlar o'rtasidagi mavzularni harmoniyali birlashtirishga muvaffaq bo'lgan. Bu holat turkiy tillarning kelajagi uchun zarur bo'lgan birlikni ta'minlagan.

Yangi Janrlar va Mavzular: Navoiy iqtibos olgan an'anaviy mavzularni yangi zamon ruhida qoliplash va yangi janrlarning rivojlanishini olib kelishda yordam bergan. Uning lirik she'rlari, masna'lar va tarixiy epik asarlari boshqacha ko'rinishda yaratilgan bo'lib, yangi shakllar va ko'rinishlar kiritilgan.

Ma'naviy va Axloqiy Temalar: Mumtoz arab she'riyati va Navoiy asarlaridagi ma'naviy va axloqiy mavzular bir-biri bilan uyg'un keladi. Navoiy o'z asarlarida inson ruhiyatini, axloqiy qadriyatlarni va ma'naviy o'sishni alohida ta'kidlagan. Ushbu temalar turkiy she'riyatga yangi anglash imkoniyatlarini ochgan.

Xulosa: Alisher Navoiyning mumtoz arab she'riyati bilan aloqalari va ushbu an'analarni turkiy tilni rivojlantirishda qo'llanilishi, uning ijodining beqiyos o'rnini ko'rsatadi. U, shubhasiz, faqat o'z zamonining o'ziga xos shoirlaridan biri emas, balki turkiy tillar rivojiga qattiq ta'sir ko'rsatgan adabiy shaxs sifatida ham qabul qilinadi. Navoiyning asarlari, bugungi kunda ham, til birligi va madaniyati rivojiga ta'sir etishda davom etmoqda. Bu orqali u kelajak avlodlar uchun beqiyos meros qoldiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://uz.wikipedia.org>
2. iiu.uz.
3. AI chatbot